

УДК 37.013.42:343.8

DOI 10.32755/sjeducation.2026.02.144

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Шарапова Юлія Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник кафедри педагогіки та професійної етики,

Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: Juliasharapova2804@gmail.com)

ORCID: 0009-0002-8473-5612

ResearcherID: PBW-5008-2025

Scopus-Author: ID59482872900

У статті досліджено особливості соціально-педагогічного супроводу ресоціалізації засуджених в установах виконання покарань. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності процесу соціальної адаптації осіб, які відбувають покарання, а також зниження рівня повторної злочинності через створення умов для їх успішної інтеграції у суспільство після звільнення. Ресоціалізація розглядається як складний соціально-педагогічний процес, спрямований на відновлення соціально прийнятних форм поведінки, формування позитивних ціннісних орієнтацій, розвиток соціальних компетентностей та підготовку засуджених до повернення до соціально середовища. Традиційна модель виконання покарань тривалий час була орієнтована переважно на ізоляцію правопорушника від суспільства, що не повною мірою відповідає сучасним міжнародним стандартам поводження із засудженими. Наголошено, що ефективна ресоціалізація повинна передбачати комплексний вплив на особистість засудженого через систему виховних, освітніх, психологічних і соціальних заходів. Розкрито роль соціально-педагогічного супроводу як важливого інструменту підтримки особистісного розвитку засуджених, формування правосвідомості, відповідального ставлення до власної поведінки та готовності до законслухняного способу життя. Визначено основні напрями такої діяльності, зокрема освітню підготовку, соціально-виховну роботу, психологічну підтримку та підготовку до звільнення. Особливу увагу приділено особливостям ресоціалізації різних категорій засуджених, зокрема жінок і неповнолітніх, які потребують урахування специфічних соціально-психологічних факторів. Ефективність ресоціалізації значною мірою залежить від комплексної організації соціально-виховної роботи в установах виконання покарань, спрямованої на розвиток соціальних навичок, формування правосвідомості та створення умов для подальшої соціальної адаптації осіб після звільнення. Соціально-педагогічний супровід є важливою складовою сучасної крими-

нально-виконавчої політики, яка сприяє успішній реінтеграції засуджених у суспільство.

Ключові слова: ресоціалізація засуджених, соціально-педагогічний супровід, пенітенціарна система, установи виконання покарань, соціально-виховна робота, соціальна адаптація, неповнолітні засуджені, засуджені жінки, соціальні компетентності.

SOCIO-PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE RESOCIALIZATION OF CONVICTS IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

Sharapova Yuliia,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Professional Ethics,

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha St., Chernihiv, 14000, Ukraine

e-mail: Juliasharapova2804@gmail.com)

ORCID: 0009-0002-8473-5612

ResearcherID: PBW-5008-2025

Scopus Author ID: 59482872900

The article examines the features of socio-pedagogical support for the resocialization of convicts in penitentiary institutions. The relevance of the topic is determined by the need to increase the effectiveness of the social adaptation process of persons serving sentences, as well as to reduce recidivism through creating conditions for their successful reintegration into society after release. Resocialization is considered as a complex socio-pedagogical process aimed at restoring socially acceptable forms of behavior, forming positive value orientations, developing social competencies, and preparing convicts for their return to the social environment. For a long time, the traditional model of sentence execution was mainly focused on isolating the offender from society, which does not fully correspond to modern international standards for the treatment of prisoners. It is emphasized that effective resocialization should involve a comprehensive impact on the individual through a system of educational, pedagogical, psychological, and social measures.

The role of socio-pedagogical support is revealed as an important tool for promoting the personal development of convicts, forming legal awareness, fostering a responsible attitude toward one's own behavior, and developing readiness for a law-abiding lifestyle. The main directions of such activity are identified, including educational training, social and educational work, psychological support, and preparation for release. Particular attention is paid to the specific features of the resocialization of different categories of convicts, including women and juveniles, which require consideration of specific socio-psychological factors.

The study has established that the effectiveness of resocialization largely depends on the comprehensive organization of social and educational work in penitentiary institutions aimed at developing social skills, forming legal awareness, and creating conditions for the further social adaptation of individuals after release. It is concluded that socio-pedagogical support is an important component of modern criminal-executive policy that contributes to the successful reintegration of convicts into society.

Key words: *resocialization of convicts, socio-pedagogical support, penitentiary system, penitentiary institutions, social and educational work, social adaptation, juvenile convicts, female convicts, social competencies.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань, набуває особливої актуальності. Перебування в установах виконання покарань часто супроводжується соціальною ізоляцією, втратою соціальних зв'язків, зниженням рівня соціальних компетентностей та ускладненням процесу подальшої інтеграції в суспільство. Після звільнення засуджені нерідко стикаються з труднощами адаптації до нових соціальних умов, що може призводити до повторної злочинності.

Ефективність ресоціалізації значною мірою залежить від створення відповідних умов для соціальної адаптації осіб, які відбувають покарання або звільняються з установ виконання покарань. Водночас важливим чинником, що ускладнює процес їх реінтеграції у суспільство, є соціальна стигматизація, недостатня ефективність програм підтримки та обмежені можливості для працевлаштування після звільнення. Це своєю чергою підвищує ризик повторного вчинення правопорушень. Як зазначає В. В. Ткаченко, у багатьох країнах світу ресоціалізація розглядається як важлива складова державної політики у сфері протидії злочинності. У міжнародній практиці значна увага приділяється розвитку програм соціальної адаптації, створенню центрів реінтеграції, впровадженню освітніх програм, підтримці працевлаштування та формуванню життєвих навичок осіб, які відбувають покарання або звільнилися з місць позбавлення волі [6, с. 490].

У цьому контексті важливого значення набуває соціально-педагогічний супровід ресоціалізації засуджених, спрямований на формування в них позитивних соціальних установок,

розвиток відповідальної поведінки та підготовку до самостійного життя у суспільстві. Соціально-педагогічна діяльність в установах виконання покарань передбачає реалізацію комплексу освітніх, виховних та соціально-психологічних заходів, що сприяють успішній реінтеграції особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ресоціалізації засуджених є предметом наукового інтересу представників педагогіки, психології, соціальної роботи, кримінології та кримінально-виконавчого права. У сучасних дослідженнях увага зосереджується на теоретичному осмисленні сутності ресоціалізації, визначенні її основних напрямів, умов ефективності та особливостей організації соціально-виховної роботи в установах виконання покарань.

Теоретичні підходи до визначення поняття ресоціалізації засуджених висвітлено у працях Ю. Свинаренка, який розглядає її як складний багатofакторний процес, спрямований на відновлення соціального статусу особистості, формування нових соціальних ролей і повернення до повноцінного життя у суспільстві. Важливе значення для розуміння ресоціалізації як стратегічної мети функціонування кримінально-виконавчої системи мають праці С. Дьоменка. Психолого-педагогічні аспекти роботи із засудженими розкрито у дослідженнях О. Діденка, О. Тимківа, А. Бабича, які аналізують особливості педагогічно-виховної роботи з різними категоріями засуджених. Проблему організації соціально-виховної роботи в установах виконання покарань і її значення для ресоціалізації засуджених досліджують В. Сулицький, В. Магрюк. Особливий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені ресоціалізації неповнолітніх засуджених. Зокрема, О. Тогочинський, В. Аніщенко, Ф. Могильний розглядають напрями ресоціалізації неповнолітніх в аспекті реформування системи виконання покарань. Міжнародний досвід ресоціалізації правопорушників висвітлено у працях В. Ткаченка, де акцентовано увагу на значенні міжвідомчої взаємодії, розвитку програм соціальної адаптації, професійної підготовки та підтримки працевлаштування осіб після звільнення.

Отже, аналіз наукових праць свідчить, що проблема ресоціалізації засуджених є багатоаспектною та потребує комплексного міждисциплінарного підходу.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз особливостей соціально-педагогічного супроводу ресоціалізації засуджених в установах виконання покарань, а також визначення основних напрямів і умов його ефективної реалізації у процесі соціально-виховної роботи із засудженими.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення сутності поняття «ресоціалізація засуджених».
2. Охарактеризувати основні напрями соціально-виховної та педагогічної роботи в установах виконання покарань.
3. Визначити особливості соціально-педагогічного супроводу ресоціалізації різних категорій засуджених.
4. Окреслити умови підвищення ефективності процесу ресоціалізації засуджених та їх підготовки до соціальної адаптації після звільнення.

Виклад основного матеріалу. Ресоціалізація є складним соціально-педагогічним процесом, спрямованим на відновлення соціально прийнятних форм поведінки, формування позитивних ціннісних орієнтацій та інтеграцію особистості у суспільство. У контексті пенітенціарної системи ресоціалізація передбачає комплекс заходів, спрямованих на підготовку засуджених до повернення у соціальне середовище після відбування покарання.

Як зазначає Ю. Свиначенко, традиційна модель виконання покарань, що тривалий час функціонувала в пострадянському просторі, була орієнтована переважно на ізоляцію правопорушника від суспільства, а не на його подальшу соціальну інтеграцію. Такий підхід не повною мірою відповідає сучасним міжнародним стандартам поводження із засудженими, які передбачають створення умов для їхнього повернення до повноцінного соціального життя. Автор підкреслює, що в науковій літературі поняття ресоціалізації засуджених розглядається як

складний соціальний процес, спрямований на формування в засудженого соціально прийнятних моделей поведінки, відновлення його соціального статусу та інтеграцію у суспільство після відбування покарання. Ресоціалізація має охоплювати не лише корекцію поведінки особи, а й формування нових соціальних орієнтацій, цінностей та життєвих установок, які відповідають правовим і моральним нормам суспільства. Важливим аспектом ресоціалізації є зміна світогляду засудженого та формування в нього відповідального ставлення до власної поведінки, подолання негативних соціальних установок, які сприяли вчиненню правопорушення, а також набуття нових соціальних ролей і компетентностей [4, с. 352].

У сучасній кримінально-виконавчій системі проблема ресоціалізації засуджених розглядається як одна з ключових стратегічних цілей державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Як зазначає С. В. Дьоменко, ресоціалізація засуджених є важливим орієнтиром функціонування кримінально-виконавчої системи та повинна розглядатися в контексті реалізації кримінально-виконавчої політики держави. Науковець підкреслює, що кримінально-виконавча політика визначає стратегічні цілі, принципи функціонування та основні завдання системи виконання покарань, а також засоби їх досягнення.

Автор наголошує, що у кримінально-виконавчому законодавстві ресоціалізація розглядається як процес відновлення соціального статусу особи та її повернення до повноцінного життя у суспільстві. Нормативне визначення цього поняття містить певні суперечності та потребує більш чіткого наукового обґрунтування. На його думку, ресоціалізація є складним багатограним соціальним явищем, яке охоплює не лише правові, а й соціальні, психологічні та педагогічні аспекти впливу на особистість засудженого. Як підкреслює науковець, досягнення мети ресоціалізації потребує створення відповідних умов у системі виконання покарань, які б сприяли формуванню в засуджених соціально прийнятних моделей поведінки та готовності до повернення у суспільство. Це передбачає комплексний вплив на особистість засудженого, що реалізується

через систему виховних, освітніх та соціальних заходів у процесі відбування покарання [2, с. 497].

Соціально-педагогічний супровід ресоціалізації засуджених можна розглядати як систему цілеспрямованих виховних, освітніх та соціально-психологічних впливів, спрямованих на підтримку особистісного розвитку засудженого, формування соціально значущих якостей та підготовку до повернення у суспільство після відбування покарання. Такий супровід реалізується у процесі організації виховної та соціально-виховної роботи в установах виконання покарань і передбачає комплексний вплив на особистість засудженого. Важливе значення у цьому процесі має освітня діяльність, що сприяє здобуттю засудженими загальної та професійної освіти, розширенню їхнього світогляду та формуванню можливостей для подальшого працевлаштування після звільнення. Не менш важливою складовою є виховна робота, спрямована на формування моральних цінностей, правової культури та відповідального ставлення до власної поведінки. Значну роль відіграє також психологічна підтримка, яка допомагає засудженим подолати внутрішні конфлікти, усвідомити причини протиправної поведінки та адаптуватися до умов перебування в установі виконання покарань. Крім того, важливим напрямом такої діяльності є формування соціальних компетентностей, необхідних для ефективної взаємодії з іншими людьми, конструктивного вирішення життєвих проблем і дотримання соціальних норм. Важливим елементом процесу ресоціалізації є також підготовка засуджених до звільнення, яка передбачає розвиток навичок самостійного життя, професійну орієнтацію та формування готовності до соціальної адаптації після повернення у суспільство.

Важливу роль у процесі ресоціалізації відіграє організація педагогічно-виховної роботи в установах виконання покарань. Як зазначають О. Діденко, О. Тимків та А. Бабич, така діяльність спрямована на корекцію особистості засудженого, формування в нього позитивного світогляду, розвиток соціально прийнятних форм поведінки та підготовку до повернення у суспільство. Науковці підкреслюють, що ефективність цієї роботи значною мірою залежить від налагодження конструктив-

ної взаємодії між персоналом пенітенціарних установ та засудженими, що передбачає встановлення довірливих відносин, вивчення мотивів та обставин вчинення злочину, а також урахування індивідуально-психологічних особливостей кожної особи. Педагогічно-виховна робота із засудженими повинна мати комплексний характер і охоплювати як індивідуальні, так і групові форми впливу. Важливим елементом такої діяльності є індивідуально-виховна робота, спрямована на вивчення особистісних характеристик засудженого, його життєвого досвіду, соціального оточення та факторів, які сприяли вчиненню правопорушення. Це дає можливість визначити ефективні шляхи корекції поведінки та сприяти формуванню в засудженого відповідального ставлення до власних дій. Окрему увагу необхідно приділяти психологічній роботі з різними категоріями засуджених, оскільки кожна з них має специфічні соціально-психологічні особливості. Йдеться, зокрема, про неповнолітніх засуджених, жінок, осіб похилого віку, засуджених до довічного позбавлення волі, а також осіб, які мають особливі потреби чи перебувають у складних життєвих обставинах. Урахування цих особливостей дозволяє підвищити ефективність виховного впливу та створити більш сприятливі умови для їх ресоціалізації [1, с. 415].

Важливим напрямом діяльності установ виконання покарань є організація соціально-виховної роботи, спрямованої на забезпечення процесу ресоціалізації засуджених. Як зазначають В. Сулицький та В. Магрюк сучасна пенітенціарна система повинна бути орієнтована не лише на ізоляцію засуджених від суспільства, а й на створення умов для їх виправлення та подальшої соціальної інтеграції. Науковці підкреслюють, що ефективність цього процесу значною мірою залежить від комплексного підходу до організації виховної, освітньої та психологічної роботи із засудженими, яка сприяє формуванню правосвідомості, розвитку моральних цінностей та відповідального ставлення до власної поведінки. За твердженням авторів, ресоціалізація засуджених передбачає системний вплив на особистість, що здійснюється через різні форми соціально-виховної діяльності в установах виконання покарань.

Особливе значення має створення умов для здобуття освіти, професійної підготовки та розвитку соціальних навичок, необхідних для успішної адаптації після звільнення.

Важливою складовою ресоціалізації є індивідуальна виховна робота із засудженими, яка передбачає врахування їхніх особистісних характеристик, життєвого досвіду, соціального оточення та причин вчинення злочину. Такий підхід дозволяє більш ефективно впливати на формування соціально прийнятних моделей поведінки та сприяти подоланню негативних установок. Значну роль у цьому процесі відіграє також психологічна підтримка, спрямована на подолання внутрішніх конфліктів, формування позитивної самооцінки та розвиток здатності до самоконтролю [5, с. 195].

Окрему увагу автори приділяють питанням ресоціалізації засуджених жінок, оскільки ця категорія осіб має специфічні соціально-психологічні особливості. На думку авторів, жінки, які відбувають покарання, часто стикаються з особливими соціальними труднощами, пов'язаними із втратою сімейних зв'язків, розривом соціальних ролей матері чи дружини, а також із психологічними наслідками ізоляції. Тому організація соціально-виховної роботи з цією категорією засуджених повинна враховувати їхні емоційні потреби, особливості соціального досвіду та життєвих обставин. Ефективна ресоціалізація засуджених жінок передбачає створення умов для збереження та відновлення соціально значущих зв'язків, зокрема з родиною та дітьми. Важливим напрямом такої роботи є формування в жінок навичок відповідального материнства, розвиток соціальної відповідальності та підтримка їхнього особистісного розвитку. Значну роль у цьому процесі відіграють психологічна допомога, освітні програми та заходи, спрямовані на формування професійних умінь, що можуть сприяти успішній соціальній адаптації після звільнення [5, с. 196].

Ресоціалізація неповнолітніх засуджених є складним і багатоаспектним процесом, який передбачає реалізацію комплексу правових, педагогічних, психологічних і соціально-виховних заходів, спрямованих на формування правослужняної поведінки та підготовку особи до повернення у суспільство. Особливістю роботи з цією категорією засуджених є те, що

їхня особистість ще перебуває у процесі активного становлення, тому виховний вплив має бути спрямований на формування позитивних ціннісних орієнтацій, соціально прийнятних норм поведінки та відповідального ставлення до власних дій.

Науковці О. М. Тогочинський, В. О. Аніщенко та Ф. В. Могильний підкреслюють, що процес ресоціалізації неповнолітніх засуджених має здійснюватися з урахуванням їхніх вікових та психологічних особливостей, соціального досвіду та умов виховання у сім'ї. Значну роль у формуванні криміногенної поведінки неповнолітніх відіграють несприятливі соціальні фактори, зокрема негативний вплив оточення, недостатній рівень сімейного виховання, соціальна дезадаптація та обмежені можливості для самореалізації. У зв'язку з цим ефективна ресоціалізація повинна передбачати комплексний підхід до організації виховної роботи в установах виконання покарань, спрямований на подолання негативних соціальних установок та формування в неповнолітніх засуджених нових життєвих орієнтирів. Водночас важливим елементом ресоціалізації є організація виховної роботи, спрямованої на формування правосвідомості та моральних цінностей. На думку авторів, виховний процес у пенітенціарних установах має бути спрямований на формування в неповнолітніх засуджених поваги до закону, розвиток почуття відповідальності за власні вчинки та усвідомлення наслідків протиправної поведінки. Через систему виховних заходів формується здатність до дотримання соціальних норм та правил співжиття у суспільстві [7, с. 22].

Окрему роль у процесі ресоціалізації відіграє психологічна підтримка неповнолітніх засуджених. Психологічна робота спрямована на виявлення індивідуальних особливостей особистості, подолання внутрішніх конфліктів, формування позитивної самооцінки та розвиток навичок самоконтролю. Психологічна допомога сприяє усвідомленню причин вчинення правопорушення та формуванню готовності до змін у власній поведінці. У процесі такої роботи у засуджених формуються навички комунікації, відповідальності, самостійного прийняття рішень та вирішення життєвих проблем. Це сприяє їхній подальшій адаптації до життя у суспільстві після звільнення.

У цьому контексті важливе значення має налагодження соціальних зв'язків із сім'єю, участь у соціальних програмах та формування готовності до працевлаштування після звільнення. Ефективність цього процесу залежить від комплексного поєднання педагогічних, психологічних та соціальних заходів, спрямованих на формування правослухняної поведінки, розвиток соціальних компетентностей та підготовку засуджених до повноцінного життя у суспільстві [3, с. 64].

Висновки. Проведений аналіз наукових підходів до проблеми ресоціалізації засуджених свідчить про те, що ефективність ресоціалізації значною мірою залежить від комплексної організації соціально-виховної роботи із засудженими, яка поєднує освітню, виховну, психологічну та соціальну підтримку. Особливе значення у цьому процесі має формування правосвідомості, розвиток соціальних компетентностей, подолання негативних поведінкових установок та підготовка засуджених до самостійного життя у суспільстві після звільнення. Важливу роль відіграє також індивідуальний підхід до роботи з різними категоріями засуджених, зокрема неповнолітніми та жінками, що потребує врахування їхніх соціально-психологічних особливостей.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та впровадженні інноваційних соціально-педагогічних технологій ресоціалізації засуджених, а також у вивченні міжнародного досвіду організації роботи з особами, які відбувають покарання.

Список використаних джерел

1. Діденко О. В., Тимків О. І., Бабич А. В. Психологічні особливості педагогічно-виховної роботи із засудженими різних категорій в установах виконання покарань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 414–417.
2. Дьоменко С. В. Ресоціалізація засуджених як стратегічна ціль кримінально-виконавчої системи через призму визначення кримінально-виконавчої політики. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2024. № 1. С. 493–499.
3. Караман О. Л. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених як процес. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 22. С. 62–65.

4. Свинаренко Ю. П. Наукові підходи до визначення поняття «ресоціалізація засуджених». *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С. 350–355.

5. Суліцький В. В., Магрюк В. А. Соціально-педагогічна робота із жінками, які перебувають у конфлікті із законом. *Соціальна педагогіка*. 2020. Вип. 25. Т. 2. С. 194–198.

6. Ткаченко В. В. Ресоціалізація правопорушників: міжнародний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2025. Вип. 3. Частина 2. С. 489–493.

7. Тогочинський О. М., Аніщенко В. О., Могильний Ф. В. Напрями ресоціалізації неповнолітніх засуджених в аспекті реформування системи виконання покарань. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2018. Vol. 23 (7). С. 18–23.

References

1. Didenko O. V., Tymkiv O. I., Babych A. V. (2022), "Psychological features of pedagogical and educational work with convicts of different categories in penitentiary institutions", *Legal Scientific Electronic Journal*, No. 8, pp. 414–417.

2. Diomenko S. V. (2024), "Resocialization of convicts as a strategic goal of the criminal-executive system through the prism of defining criminal-executive policy", *Analytical and Comparative Jurisprudence*, No. 1, pp. 493–499.

3. Karaman O. L. (2013), "Resocialization of juvenile convicts as a process", *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy, Social Work*, Issue 22, pp. 62–65.

4. Svnarenko Yu. P. (2023), "Scientific approaches to defining the concept of "resocialization of convicts"", *Legal Bulletin*, Issue 29, pp. 350–355.

5. Sulitskyi V. V., Mahriuk V. A. (2020), "Socio-pedagogical work with women who are in conflict with the law", *Social Pedagogy*, Issue 25, Vol. 2, pp. 194–198.

6. Tkachenko V. V. (2025), "Resocialization of offenders: international experience", *Analytical and Comparative Jurisprudence*, Issue 3, Part 2, pp. 489–493.

7. Tohochynskyi O. M., Anishchenko V. O., Mohylnyi F. V. (2018), "Directions of resocialization of juvenile convicts in the context of reforming the system of execution of punishments", *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, No. 3 (7), Vol. 2, pp. 18–23.

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.05.2026.